

صلح و دیپلماسی محیط زیست در نظام آموزش عالی

* شیرین شیرازیان

* سبحان طیبی

چکیده

با رشد روزافزون مسائل زیست محیطی و گسترش فعالیت‌های مختلف در این عرصه، اختلافات بسیاری در این زمینه بروز کرده است. این اختلافات به‌عنوان یک منبع بالقوه عدم ثبات بین‌المللی و تهدیدی برای صلح و امنیت بین‌المللی محسوب می‌شود. همواره حل و فصل اختلافات بین‌الملل محیط‌زیستی در پرتو دیپلماسی و تعاملات بین‌المللی نمود داشته است. در این راستا مناسبات کشورها و تقویت روابط بین‌الملل و پایبندی به تعهدات مشترک بین‌المللی و لزوم تبعیت از قواعد آمره دو مبنای بسیار مهم در تبیین نقش دیپلماسی محیط زیست، توسعه پایدار و ایجاد صلح است. در این راستا دیپلماسی محیط‌زیست به‌عنوان رهیافتی موثر در توسعه صلح پایدار در اثر تعاملات منطقه‌ای و همکاری‌های بین‌المللی می‌باشد. دیپلماسی محیط‌زیست و صلح می‌تواند به‌عنوان یک

---

* دکتری حقوق بین‌الملل و استادیار گروه حقوق محیط زیست، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول: shirin_shirazian@yahoo.com).

** دکتری حقوق محیط زیست و پژوهشگر حقوق بین‌الملل، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۸/۱۳

فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره اول، شماره بیست و سوم، صص ۲۵۴-۲۳۳

گرایش میان‌رشته‌ای برگرفته از رشته‌های حقوق بین‌الملل، حقوق محیط‌زیست و روابط بین‌الملل مورد تصویب و تأیید نظام آموزش عالی قرار گرفته و در این خصوص با جذب دانشجویان مستعد به تربیت نیروهای متخصص پرداخت. این چارچوب علمی در برخی از دانشگاه‌های جهان تحت عناوین مختلف در حال اجرا می‌باشد. در این پژوهش به بررسی چگونگی تأثیر منازعات بین‌المللی بر محیط‌زیست و صلح و امنیت بین‌المللی و همچنین نقش دیپلماسی در حل و فصل اختلافات محیط‌زیستی از طریق مذاکره و دیپلماسی محیط‌زیست می‌پردازیم. در این راستا با توجه به حساسیت این موضوع و اینکه نظام و روح حقوق محیط‌زیست مبتنی بر اصول پیشگیرانه و جلوگیری است و همواره دیپلماسی ابزار موثر برای مذاکرات تلقی شده، در نتیجه بایستی بیش از پیش نقش دیپلماسی محیط‌زیست در پیشگیری و جلوگیری از این‌گونه اختلافات زیست‌محیطی در نیل به صلح پایدار تبیین شود. با این توصیف فرآیند ایجاد و توسعه صلح و آموزش آن در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست در پرتو همکاری‌ها و تعاملات بین‌المللی مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: دیپلماسی محیط‌زیست، تعاملات بین‌المللی، صلح، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، آموزش عالی.

مقدمه

حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در چارچوب دیپلماسی در مسیر توسعه قرار دارد. این مسیر با وجود مسائل زیست‌محیطی و مشکلات نوظهور بهترین و موثرترین ابزار برای تحقق عمل به تعهدات بین‌المللی در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست می‌باشد. دیپلماسی محیط‌زیست در واقع چارچوب نظام یافته در رعایت حفظ محیط‌زیست در اثر همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی با حفظ احترام به تعهدات مشترک بین‌المللی و قواعد الزام آور در جهت تحقق ثبات صلح جهانی است (طیبی، ۱۳۹۵: ۱۰).

در این راستا توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست مدیون چارچوب دیپلماسی محیط‌زیست و شکل‌گیری معاهدات بین‌المللی محیط‌زیستی است که یکی از ابعاد مهم این توسعه است. محیط‌زیست و حفاظت از آن نیز از جمله مهم‌ترین مباحث گفتمان حقوق بشر و منبعث از حقوق همبستگی و تعاملات بین‌المللی می‌باشد. بنیاد صلح نیز به‌عنوان یکی از شاخه‌های حقوق همبستگی ثبات دهنده تعاملات و همکاری‌های بین‌المللی زیست‌محیطی می‌باشد. در این راستا صلح یکی از مهم‌ترین رویکردها در زمینه گسترش مناسبات کشورها و تقویت روابط بین‌الملل در پرتو دیپلماسی می‌باشد. این رویکرد تضمین‌کننده حفظ محیط‌زیست و تسهیل‌گر زمینه مقابله با مخاطرات زیست‌محیطی است. اگر چه دیپلماسی محیط‌زیست در سایه صلح پایدار نمود بیشتری پیدا کرده و تقویت مناسبات بین‌المللی از طریق تعامل با بهره‌مندی از فرآیند دیپلماسی، راهبردی موثر در نیل به سوی صلح است. در این پژوهش ضمن بررسی فرآیند دیپلماسی محیط‌زیست و تأثیر آن بر تعاملات بین‌المللی و صلح جهانی و همچنین روند توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و آینده جهانی آن، به تبیین ایجاد ساختار علمی- دانشگاهی دیپلماسی محیط‌زیست و صلح می‌پردازیم. لازم به ذکر است هر کدام از عناوین ذیل در مقاله پیش رو جزء سیلابس دروس یک دوره کارشناسی ارشد در رشته دیپلماسی محیط‌زیست و صلح محسوب می‌گردد.

۱- تبیین و تشریح

این پژوهش با هدف اینکه صلح و دیپلماسی با رویکرد محیط‌زیست می‌تواند به عنوان یک دوره کارشناسی ارشد تلقی شود، انجام می‌پذیرد و این مهم می‌تواند نقش بسیار مهمی در توسعه صلح در نظام آموزش عالی باشد. ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که تحت این عنوان دوره تخصصی در کشور ما نبوده و وجود چنین دوره‌ای موجب از تقاء سطح دانش در حوزه‌های تخصصی حقوق و علوم سیاسی و همچنین محیط‌زیست می‌شود. از آنجائی که کشور ما به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کشورهای آسیایی و حوزه خاورمیانه است و به‌عنوان یک قطب علمی در منطقه محسوب می‌شود و نیز با توجه به حضور برخی دانشجویان خارجی در کشور ما و همچنین به دلیل داشتن محیط‌زیست بسیار ارزشمند و عضویت در معاهدات بین‌المللی، ضروری است که چنین گرایشی در آموزش عالی وجود داشته باشد. اهمیت انجام این تحقیق از آن رو است که با پیشرفت علم ما نیازمند تحول در حوزه‌های علم هستیم و طبیعی است که دوره‌ها بایستی تخصصی‌تر و به روز شوند.

۲- راهبردها و رهیافت‌ها

با تأسیس رشته گرایش صلح و دیپلماسی با رویکرد محیط‌زیست، با خود می‌اندیشیم که سنگ بنای این دوره چه می‌تواند باشد و ضمن توسعه فرآیند، چه برآیندی در پی دارد؟ به نظر می‌رسد برای اینکه به جواب این پرسش برسیم بایستی شاخص‌های تحقق تحقق صلح و دیپلماسی محیط‌زیست را برشماریم. در این راستا:

الف). ما به جهانی شدن^۱ و دیپلماسی محیط‌زیست^۲ می‌اندیشیم چراکه اگر بخواهیم

- ۱- جهانی شدن یعنی شدت بخشیدن به آن دسته از روابط اجتماعی که نقاط جغرافیایی دور دست را با هم مرتبط می‌سازد و این ارتباط به شکلی است که از طریق آن وقایعی که در یک نقطه از جهان روی می‌دهد، تحت تاثیر وقایع نقاط مایل‌ها دورتر از آن هستند و برعکس (ویستانیوز، ۱۳۹۵).
  - ۲- دیپلماسی محیط‌زیست عبارت از چارچوب نظام‌یافته در رعایت حفظ محیط‌زیست در اثر تعامل و همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی توسط نمایندگان دولت‌ها با حفظ احترام به تعهدات مشترک بین‌المللی و قواعد الزام‌آور در جهت تحقق ثبات صلح جهانی است.
- هدف دیپلماسی محیط‌زیست در بستر خود آموزش و یاددهی سیاست، سیاست‌گذاری و خطمشی حال و آینده و سوق دادن تصمیم‌گیرندگان به سوی مهارت‌های مورد نیاز برای درک ماهیت نگرانی‌های زیست‌محیطی خاص و همچنین شناسایی میزان تأثیرگذاری در مذاکرات چندجانبه در مذاکرات جهانی محیط‌زیست، توسعه پایدار و زمینه‌های مرتبط قادر بودن به مشارکت و بیان نظر دولت در مذاکرات بین‌المللی در خصوص ماهیت مشترک از مسائل زیست‌محیطی و آگاهی پیدا کردن از راه‌حلهای سازنده در خصوص چالش‌های جهان امروز می‌باشد.

صلح را تبیین کنیم، صلح بدون نگاه جهانی ارزشی ندارد. بنابراین، ما صلح را برای زیست کره و بهبود حیات در آن ارتقاء می‌دهیم. در این راستا وقتی مقوله جهانی شدن پیش می‌آید، اولین گام تدوین فرهنگ جهانی شدن و مولفه‌های وابسته به آن است. بدون شک می‌توان یکی از این مولفه‌ها را فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست دانست، مشروط بر اینکه وحدت عمل جهانی در این زمینه وجود داشته باشد (یسایی، ۱۳۹۳: ۳۹۴). در این راستا، فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست خود بر دو محور دیپلماسی عمومی (ترویج فرهنگ عمومی محیط‌زیست میان مردم و همکاری شهروندی) و دیپلماسی رسمی (اجلاس‌های بین‌المللی زیست‌محیطی) در چارچوب دیپلماسی محیط‌زیست استوار است. مناطق متعددی در جهان وجود دارند که تخریب محیط‌زیست در آنها، به آستانه ایجاد خطر جدی برای ادامه حیات و یا سلامتی ساکنین آن رسیده است. به هر ترتیب، تخریب چرخه‌های زیست‌محیطی زمینه ساز بروز و ظهور پیامدهای ناهنجار و ناگوار می‌شود (شجاع، ۱۳۹۳: ۱۳۱). بنابراین تعامل دوسویه دیپلماسی محیط‌زیست و جهانی شدن، نشان از درک موثر کشورها از معاهدات بین‌المللی و پایبندی آنها به چارچوب این قواعد نظام یافته است (طیعی و دیگران، ۱۳۹۵: ۲). به هر ترتیب شهروند جهانی امروز نیازمند آگاهی است و این مهم بایستی به سمت بومی سازی به پیش برود و ما بایستی نمود آن را در سطح ملی شاهد باشیم. بنابراین حفاظت از محیط‌زیست امروز در عرصه جهانی، آستن احتمالات بسیاری است ولیکن هر نوع تصمیم‌گیری در این خصوص بایستی آینده پیش رو را مد نظر داشته باشد (لری، پی سو پاتی، ترجمه طیعی، ۱۳۹۴، ۴۱۹).

ب). تداوم صلح و حفظ محیط‌زیست زمانی محقق می‌شود که پایبندی به برخی الزامات وجود داشته باشد. از جمله این الزامات می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- نقش مشارکت مردمی و دسترسی به اطلاعات محیط زیستی و اصل شفافیت
- پایبندی به تعهدات و چارچوب الزامات در پرتو مسئولیت بین‌المللی
- قائل شدن به حق دادخواهی زیست‌محیطی و احترام به قوانین موجود در خصوص حفظ محیط‌زیست و بقای صلح
- اهمیت به مفهوم توسعه پایدار و صلح پایدار از طریق تحقق تعاملات پایدار

پ). در سطح ملی همواره سیاست‌گذاری یکی از ملزومات پیش روی تحقق اهداف

یک جامعه است و این مهم راجع به محیط‌زیست نیز ضروری می‌نماید. مجموعه‌ای از اقداماتی که طی فرآیندی همچون تهیه دستور کار، تدوین و تنظیم سیاست، اتخاذ سیاست، تحقق سیاست و برآورد سیاست به انجام رسیده است. در این میان محیط‌زیست و حفاظت از آن نیازمند بستر سیاست‌گذاری است.

سیاست	محیط زیست	ملاحظات انتخاباتی، فشار گروه‌های ذینفع، عدم اطمینان	حفاظت محیط‌زیست به روش سیاسی
دمو کراسی	محیط زیست	آزمایشگاه دمو کراسی، نقش شهروندی، ثبات حاکمیتی، تقلی حاکمیتی	حفاظت محیط‌زیست و شهروندی
دیپلماسی	محیط زیست	مذاکره، تعامل، همکاری	حفاظت محیط‌زیست و توسعه پایدار

سیاست و محیط‌زیست (طیسی، ۱۳۹۵: ۱۸۷).

به نظر می‌رسد از منظر ملی اگر بخواهیم الگوی دیپلماسی محیط‌زیست را تشریح کنیم، بایستی ابعاد ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی مد نظر قرار گیرد. در این راستا به لحاظ ملی بایستی ابعاد سیاسی، اقتصادی، امنیتی، فرهنگی و اجتماعی و همچنین بعد حقوقی مورد توجه واقع شود. در واقع می‌توان گفت سیاست‌گذاری عمومی می‌تواند در حوزه دیپلماسی محیط‌زیست راهگشا باشد.

به‌عنوان نمونه، ابلاغ سیاست‌های محیط‌زیستی نظام از جمله همین ملزومات است و به این وسیله مسیر تبیین و توسعه محیط‌زیستی روشن‌تر می‌شود. اگر چه بند پانزدهم این سیاست‌ها اذعان می‌دارد:

۱۵. تقویت دیپلماسی محیط‌زیست با:

۱-۱۵. تلاش برای ایجاد و تقویت نهادهای منطقه‌ای برای مقابله با گردوغبار و آلودگی‌های آبی.

۱۵۲. توسعه مناسبات و جلب مشارکت و همکاری‌های هدفمند و تأثیرگذار دوجانبه، چندجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه محیط زیست.

۱۵۳. بهره‌گیری مؤثر از فرصت‌ها و مشوق‌های بین‌المللی در حرکت به سوی اقتصاد کم‌کربن و تسهیل انتقال و توسعه فناوری‌ها و نوآوری‌های مرتبط. (سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۹۴: ۳).

به هر ترتیب، سیاست‌گذاری از جمله مهم‌ترین استانداردهای بنیادین جامعه مدنی و راهبردی موثر برای یک جامعه قانونمدار است.

در همین راستا و در تکمیل این بحث، علاوه بر سیاست‌گذاری زیست‌محیطی، اشاره‌ای کوتاه به استانداردهای زیست‌محیطی دیگر از جمله مقررات‌گذاری زیست‌محیطی و ارزش‌گذاری زیست‌محیطی بر غنای پژوهش می‌افزاید. مقررات‌گذاری یا قاعده‌سازی در حوزه محیط‌زیست از جمله چارچوب‌های تقنینی است که پس از سیاست‌گذاری شکل جدی به خود می‌گیرد و در واقع تصمیم‌سازی‌های سیاستی را وجهه قانونی می‌بخشد و با اجرای آن به رسمیت شناخته می‌شود. اما ارزش‌گذاری محیط‌زیست اگرچه جنبه اقتصاد محیط‌زیستی پیدا می‌کند اما در واقع ارزش‌گذاری به مفهوم قیمتی پنداشتن محیط‌زیست است و به نظر می‌رسد برای بهره‌مندی از محیط‌زیست سالم بایستی بهای آن را پرداخت. در واقع، این بها علاوه بر توسعه پایدار، صلح پایدار را نیز به دنبال دارد. شاید به نحوی دیگر در جدول ذیل بیان ما کامل‌تر شود.

سیاست	سیاست‌گذاری عمومی و رسمی محیط‌زیستی
امنیت	چارچوب‌گذاری ملی و بین‌المللی محیط‌زیستی
اقتصاد	ارزش‌گذاری محیط‌زیستی
فرهنگ	تأثیرگذاری اجتماعی محیط‌زیستی
حقوق	مقررات‌گذاری محیط‌زیستی
بهداشت و سلامت	ایمن‌سازی محیط‌زیستی

رویکردهای (استانداردهای). زیست‌محیطی (طیبه، ۱۳۹۵، ۱۸۹).

با این توصیف، جهان بشری چندین دهه را در مسیر دیپلماسی گام برداشته و موفقیت‌هایی را نیز کسب کرده است. اما این موفقیت‌ها لازم و ضروری بوده اما کافی به نظر

نمی‌رسد. بایستی اینگونه بیان کنیم که جهان امروز در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست بالندگی خود را حفظ می‌کند و راهی به جز تعامل و همکاری در این فرآیند نامطلوب و برآیندی مردود ندارد (طیّبی، ۱۳۹۲). بنابراین به نظر می‌رسد دیپلماسی محیط‌زیست یک از موثرترین راهبردهای حفاظت و توسعه پایدار در زیست کره محسوب می‌شود. از این رو جامعه بین‌المللی در بستر تعامل و تفاهم سازنده خود نیازمند نگرشی دیگر تحت عنوان همگرایی است تا بتواند در نیل به سوی حفاظت از محیط‌زیست جهانی اقدامات با ثباتی بنماید و در مقطع کنونی، تقویت همگرایی بین‌المللی در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست در نیل به سوی حفاظت از محیط زیست در جهت تحقق صلح به عنوان یک راهبرد، ضروری است.

۳- الگوی چارچوبی دیپلماسی محیط‌زیست در پرتو دیپلماسی پایدار الف: دیپلماسی پایدار و تعاملات پایدار

حفاظت از محیط‌زیست به عنوان یک ابزار ضروری در راستای تلاش برای تضمین بهره‌مندی جهانی مؤثر از حقوق بشر صورت می‌پذیرد. از این رو حفاظت از محیط‌زیست به عنوان یک عنصر اساسی از حقوق بشر بوده، که اسناد حقوق بشری بر ضرورت برای دستیابی به حفاظت از محیط‌زیست به عنوان هدف حفاظت از سلامت انسان تاکید داشته است (طیّبی، اسماعیلی فرد، ۱۳۹۴: ۱۴۱). با این حال به نظر می‌رسد حقوق همبستگی منبعث از تعاملات موثر بین‌المللی و مذاکرات دو و چندجانبه بین‌المللی زیست‌محیطی و متأثر از بیانیه‌ها و اعلامیه‌های حقوق بشری بوده است. هر چند که نقش دیپلماسی محیط‌زیست در این میان کم‌رنگ جلوه کرده اما بنیان اساسی این حرکت‌ها که منجر به چنین رویکردهائی شده، به یقین ناشی از دیپلماسی بین‌المللی محیط‌زیست بوده است (طیّبی، ۱۳۹۲). در این راستا اعتنای به امنیت زیستی با معان نظر به دیپلماسی محیط‌زیست از زنده‌ترین فعالیت در عرصه بین‌المللی و روابط بین‌الملل است. این فرآیند چالش‌های امنیتی ناشی از مخاطرات محیط‌زیستی را کاهش داده و به نوعی استاندارد تعادلی در چارچوب دیپلماسی محیط‌زیست تلقی می‌شود. در این راستا، تعاملات و همکاری‌های بین‌المللی در پرتو همگرایی بین‌المللی شکل جدی به خود می‌گیرد. این همگرایی به مفهوم یک عمل جمعی، برای بهبود و ارتقاء منافع متقابل، تنظیم خط مشی‌ها و اقدام هماهنگ و همسازي گروهی کشورها مورد نظر می‌باشد و میزان همکاری و یکپارچگی کشورها در این زمینه شاخص همگرایی در سطح سیاست و محیط

زیست می‌باشد (حسنان، ۴، ۱۳۹۲). از این رو جامعه بین‌المللی در بستر تعامل و تفاهم سازنده خود نیازمند نگرشی دیگر تحت عنوان همگرایی است تا بتواند در نیل به سوی حفاظت از محیط‌زیست جهانی اقدامات با ثباتی داشته باشد (Tayebi et al 2015 : 386).

ب: دیپلماسی پایدار و صلح پایدار

گفتمان‌سازی حقوق بشری حق بر محیط‌زیست و حفاظت از محیط‌زیست در بستر دیپلماسی محیط‌زیست، زمینه نیل به صلح جهانی را فراهم می‌سازد. در این راستا تعاملات سازنده و همکاری‌های ارزنده در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند ثبات بخش امنیت زیستی و تثبیت‌کننده صلح جهانی باشد. به هر ترتیب، امروزه مخاطرات ناشی از پدیده‌های نوظهور زیست‌محیطی بیش از پیش، زیست‌کره را با خطر نابودی مواجه ساخته است. از این رو، حفاظت از محیط‌زیست جهانی همگام با صلح نیازمند تحقق همکاری‌های بین‌المللی است. در این راستا تحقق همکاری‌های بین‌المللی در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست برآمده از پایبندی به تعهدات موجود و رویه اجرا با امعان نظر به ضمانت‌های موجود است. اینگونه به نظر می‌رسد که همواره الزامات معاهداتی، ضامن بقای تعهدات و قواعد سخت است. بنابراین، ابعاد تحقق همکاری‌های بین‌المللی زیست‌محیطی حول محور دیپلماسی محیط‌زیست نمود پیدا می‌کند و مسیر گفتمان‌سازی هموار می‌شود.

تحقق همکاری‌های بین‌المللی در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست (Tayebi, 2016: 223).

نگاه جدی و پر رنگ به حفاظت از محیط زیست می‌تواند این فرصت را برای جوامع بین‌المللی فراهم آورد تا قادر باشند یک تعادلی در روابط خارجی خود در بستر دیپلماسی فراهم آورند و قدرت مانور کشورها را در برخورد با پدیده‌های محیط زیستی برای هم افزایش دهند. در واقع باید یادآور شد، یکی از اهداف مهم، ایجاد نوعی تعادل در روابط بین‌المللی و متنوع سازی و استفاده صحیح از محیط زیست است و واضح است که نگاه به مسئله حفاظت و همگرایی بین‌المللی در عین اهمیت به آن، به معنی بی‌توجهی به بقیه کشورهای ناتوان نیست چرا که به طور قطع، ایجاد روابط بین کشورها باعث به وجود آمدن تکنولوژی‌های مدرن و پاک در تمامی جوامع است و این همگرایی باید به گونه‌ای باشد که تمامی جهان بتوانند در این مورد به صورت واحد و یکپارچه عمل کرده و از فن‌آوری‌های موجود بهره ببرند (White, 2008: 280). در این راستا نمی‌توان از نقش دیپلماسی محیط‌زیست به راحتی گذشت و تا به کنون توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست مدیون روند همگرایی مثبت و پایا و دیپلماسی بین‌المللی محیط‌زیست بوده است. بنابراین، به نظر می‌رسد که تنها مسیر فائق آمدن بر مخاطرات زیست‌محیطی همگرایی و همکاری‌های مستمر بین‌المللی باشد. در این راستا، دیپلماسی محیط‌زیست یکی از موضوعات اصلی و کارآمد برای تعامل کشورها و نه‌ایتاً تعامل شهروندان و عمیق‌تر شدن صلح و دوستی است. دیپلماسی محیط‌زیست چارچوبی مع‌تنابه در جهت تحقق حفاظت از محیط‌زیست جهانی و توسعه پایدار است. بنابراین، به نظر می‌رسد دیپلماسی محیط‌زیست یکی از موثرترین راهبردهای حفاظت و توسعه پایدار در زیست کره محسوب می‌شود. از این رو جامعه بین‌المللی در بستر تعامل و تفاهم سازنده خود نیازمند نگرشی دیگر تحت عنوان همگرایی است تا بتواند در نیل به سوی حفاظت از محیط‌زیست جهانی اقدامات باثباتی کند و در مقطع کنونی، تقویت همگرایی بین‌المللی در پرتو دیپلماسی محیط‌زیست در نیل به سوی حفاظت از محیط زیست در جهت تحقق صلح به عنوان یک راهبرد، ضروری است. با این توصیف مبحث مذکور تحت عنوان الگوی چارچوبی دیپلماسی محیط‌زیست در پرتو دیپلماسی پایدار را می‌توان با عنوان درس دیپلماسی محیط‌زیست و حقوق بین‌الملل توسعه پایدار ارائه داد.

۴- الگوی علمی - دانشگاهی صلح و دیپلماسی محیط زیست

الف: الگوهای بین‌المللی

تاکنون دوره‌های تخصصی دیپلماسی محیط‌زیست در برخی از دانشگاه‌های جهان

برگزار شده و یا در حال برگزاری است.

دانشگاه ژنو
سوئیس

دوره دیپلماسی محیط‌زیست تا سال ۲۰۰۹ در این دانشگاه برگزار می‌شد و از هرکشور نماینده یا نمایندگان دولت و یا NGO ها شرکت داشتند. این دوره با مشارکت UNEP برگزار می‌شد.
<http://www.unige.ch/formcont/casenvironmentaldiplomacy>

هدف از برگزاری این دوره‌ها عبارتند از: آموزش و یاددهی سیاست‌های کنونی و آینده به تصمیم‌گیرندگان برای کسب مهارت‌های مورد نیاز برای درک ماهیت نگرانی‌های زیست‌محیطی خاص و همچنین اهمیت حضور در مذاکرات چند جانبه

شرکت در مذاکرات جهانی محیط زیست، توسعه پایدار و زمینه‌های مرتبط قادر بودن به بیان دیدگاه دولت در مذاکره بین‌المللی آگاهی از ماهیت پیچیده مسائل زیست‌محیطی پیدا کردن راه‌حل‌های سازنده برای چالش‌های جهان امروز

طرح درس‌های این دوره عبارتند از:

- مهارت‌ها و تکنیک‌های مذاکره • توسعه پایدار
- آب • حقوق و سیاست • اخلاق، دین و علم • امنیت
- زیست‌محیطی • انرژی و محیط‌زیست • تغییرات
- آب و هوا • تنوع زیستی • تجارت، سرمایه‌گذاری
- و محیط‌زیست • حاکمیت زیست‌محیطی

دانشگاه شرقی فنلاند

دوره دیپلماسی محیط‌زیست از سال ۲۰۰۳ تاکنون برگزار شده و هر ساله در نوامبر و دسامبر برگزار می‌شود. این دوره با همکاری UNEP برگزار می‌شود. بیشتر دوره‌ها در دانشگاه شرقی فنلاند برگزار شده و گاهی هم دانشگاه یونسو فنلاند و دانشگاه شانگهای و چند دانشگاه دیگر همکاری داشته‌اند.

<https://www.uef.fi/en/web/unesp>

هدف از برگزاری دوره:

آشنایی شرکت‌کنندگان با مذاکرات بین‌المللی زیست‌محیطی و تربیت مذاکره‌کنندگان بین‌المللی مسائل نوظهور و چالش‌های زیست‌محیطی، ارائه راهکارهای حل بحران‌های زیست‌محیطی، نحوه حضور در اجلاس‌های جهانی و ارائه دیدگاه‌ها و نحوه چانه‌زنی‌ها در جریان نشست‌های بین‌المللی طرح درس‌های این دوره:

- تصمیم‌سازی بین‌المللی زیست‌محیطی • آب
- تنوع زیستی • جنگل • حاکمیت زیست‌محیطی
- زباله‌های شیمیایی خطرناک • دریاها و آزاد
- حقوق بین‌الملل محیط‌زیست • تغییرات آب و هوایی • حاکمیت اقیانوس‌ها • منابع طبیعی و توسعه پایدار • امنیت زیست‌محیطی و آب شیرین

پژوهش‌های بین‌المللی
روابط بین‌الملل

۲۴۴

صلح و دیپلماسی
محیط‌زیست در نظام
آموزش عالی

<p>این دانشگاه به صورت تخصصی در حوزه حقوق محیط‌زیست فعالیت دارد. علاوه بر این، این دانشگاه در حوزه دیپلماسی محیط‌زیست نیز فعالیت بسیار دارد. http://www.law.pace.edu/international-environmental-programs دوره دیپلماسی محیط‌زیست ویژه جایزه الیزابت هاپ http://www.law.pace.edu/elisabeth-haub-award</p>	<p>دانشگاه پیس آمریکا</p>
<p>دوره کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل و دیپلماسی http://www.iun.ch/en-en/programs/graduate/master-of-international-relations-and-diplomacy-mird طرح درس‌های دوره: جغرافیای اقتصادی، نفوذ و قدرت سازمان‌های تجاری بین‌المللی اقتصاد جهانی پویایی همکاری‌های منطقه‌ای و دیپلماسی گفتمان فرهنگی اقتصاد و دیپلماسی سیاسی حقوق بین‌الملل اتحادیه اروپا: مبانی و ساختار تحلیل و سیاست‌گذاری خارجی سازوکار سازمان ملل متحد: مبانی و ساختار ابزارهای دیپلماتیک و مدیریت تعارضات ارائه مهارت‌های فردی مسائل آینده در روابط بین‌الملل اخلاق، راهبردها و مسئولیت اجتماعی</p>	<p>دانشگاه بین‌المللی ژنو</p>

<p>کارشناسی ارشد و دکتری رهبری دیپلماسی زیست محیطی http://www.uni.international.mext.go.jp/course/ detail/25 در این دوره‌ها عناوین دروسی که ارائه می‌شوند: علوم پایداری محیط زیست امنیت انسانی زندگی و علوم محیط زیست زیست صنعتی راهبری دیپلماسی زیست محیطی همکاری‌های بین‌المللی زیست محیطی توسعه پایدار صلح و دیپلماسی دیپلماسی دریاها</p>	<p>دانشگاه تساکابو ژاپن</p>
---	-----------------------------

<p>کارشناسی ارشد دیپلماسی http://programsandcourses.anu.edu.au/2016/program/MDIPL</p> <p>عناوین دروس عبارتند از: دیپلماسی فراملی چالش معاصر در دیپلماسی؛ سیاست، اقتصاد، حقوق و استراتژی مطالعات موردی در دیپلماسی مذاکره و حل اختلافات روش تحقیق در دیپلماسی دیپلماسی، سیاست و سازمان ملل سازمان ملل و صلح دیپلماسی و جهان در حال جهانی شدن بهره برداری از دیپلماسی برای توسعه بین‌المللی عناوین ویژه در دیپلماسی کارگاه‌های مذاکره تئوری روابط بین‌الملل اقتصاد سیاسی بین‌المللی امنیت جهانی حاکمیت جهانی اخلاق جنگ و صلح سازمان‌های بین‌المللی سیاست خارجی</p>	<p>دانشگاه ملی استرالیا</p>
<p>/http://www.uvm.edu/ieds موسسه تحقیقاتی فرارشته‌ای که به بررسی روش‌های حل و فصل اختلافات زیست‌محیطی و ایجاد صلح می‌پردازد.</p>	<p>بنیاد بین‌المللی دیپلماسی محیط‌زیست و امنیت</p>

ب: الگوی ملی

کارشناسی ارشد حقوق صلح و دیپلماسی بین‌المللی محیط زیست

ب: الگوی ملی

کارشناسی ارشد حقوق صلح و دیپلماسی بین‌المللی محیط زیست

<p>● جهانی‌شدن و دیپلماسی محیط‌زیست (فرهنگ جهانی حفاظت از محیط زیست).</p> <p>● بررسی تفصیلی برخی از مسائل حقوق بین‌الملل محیط‌زیست (آینده پیش رو و دیپلماسی محیط‌زیست).</p> <p>● دیپلماسی محیط زیست؛ الزامات و استانداردها</p> <p>● سیاستگذاری و دیپلماسی محیط زیست</p> <p>● ساختار بین‌المللی و دیپلماسی محیط‌زیست</p> <p>● معاهدات بین‌المللی و دیپلماسی محیط زیست (آئین پیروی و رویه اجرا).</p> <p>● دیپلماسی محیط‌زیست و حقوق بین‌الملل توسعه پایدار (الگوی چارچوبی دیپلماسی محیط‌زیست در پرتو دیپلماسی پایدار).</p>	<p>دانشگاه علوم و تحقیقات</p> <p>(دانشکده محیط‌زیست و انرژی - گروه حقوق محیط‌زیست و کرسی یونسکو</p> <p>دانشکده حقوق و علوم سیاسی).</p> <p>دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی</p> <p>دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران</p> <p>دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی (کرسی صلح).</p> <p>دانشکده روابط بین‌الملل وزارت خارجه</p>
<p>● دیپلماسی محیط زیست؛ رهیافت بین‌المللی، راهبرد ملی</p> <p>● دیپلماسی محیط‌زیست و توسعه پایدار</p> <p>● حقوق حیوانات</p> <p>● دیپلماسی محیط‌زیست و تغییرات اقلیمی</p> <p>● دیپلماسی و حقوق تطبیقی محیط زیست</p> <p>● چالش‌های فعلی و حقوق محیط‌زیست</p> <p>● دیپلماسی محیط‌زیست و تجارت</p> <p>● حقوق محیط‌زیست و دیپلماسی انرژی</p> <p>● دیپلماسی و حل و فصل اختلافات بین‌المللی زیست‌محیطی</p> <p>● حقوق بشر و محیط زیست</p> <p>● دیپلماسی و دادخواهی زیست‌محیطی</p> <p>● دیپلماسی محیط‌زیست و تسهیلات جهانی</p>	<p>دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی (کرسی صلح).</p> <p>دانشکده روابط بین‌الملل وزارت خارجه</p>

پ: طرح درس پیشنهادی
جدول دروس تخصصی اجباری

پیش نیاز یا زمان ارائه درس	ساعت	ساعت	ساعت	تعداد واحد	نام درس	کد درس
	عملی	نظری	جمع			
		۳۲	۳۲	۲	حقوق سازمان‌های بین‌المللی زیست محیطی	۱
		۳۲	۳۲	۲	حقوق معاهدات بین‌المللی زیست محیطی	۲
		۳۲	۳۲	۲	حقوق مسئولیت بین‌المللی زیست محیطی	۳
		۳۲	۳۲	۲	حل و فصل اختلافات بین‌المللی زیست محیطی	۴
		۳۲	۳۲	۲	فنون مذاکرات و تصمیم‌سازی‌های بین‌المللی (روانشناسی سیاسی و فنون مذاکرات دیپلماتیک).	۵
		۳۲	۳۲	۲	جهانی شدن، صلح و دیپلماسی محیط زیست	۶
		۱۹۲	۱۹۲	۱۲	جمع کل	

جدول دروس اختیاری

پیش نیاز یا زمان ارائه درس	ساعت	ساعت	ساعت	تعداد واحد	نام درس	کد درس
	عملی	نظری	جمع			
		۳۲	۳۲	۲	اقتصاد سیاسی بین المللی	۷
		۳۲	۳۲	۲	حقوق بشر و محیط زیست	۸
		۳۲	۳۲	۲	حقوق بین الملل محیط زیست	۹
		۳۲	۳۲	۲	حقوق دیپلماتیک و درک ژئوپلیتیکی مذاکرات بین المللی زیست محیطی	۱۰
		۳۲	۳۲	۲	دیپلماسی در سازمان های بین المللی و موضوعات جهانی	۱۱
		۳۲	۳۲	۲	دیپلماسی و حقوق بین الملل توسعه پایدار	۱۲
		۳۲	۳۲	۲	سیاست گذاری و دیپلماسی محیط زیست	۱۳

		۳۲	۳۲	۲	حمایت از محیط‌زیست در مخاصمات مسلحانه	۱۴
		۳۲	۳۲	۲	منابع طبیعی، انرژی و توسعه پایدار	۱۵
		۳۲	۳۲	۲	بررسی تفصیلی برخی از مسائل دیپلماسی محیط زیست	۱۶
		۳۲	۳۲	۲	نظریه‌ها و مبانی صلح و امنیت بین‌المللی	۱۷
		۳۵۲	۳۵۲	۲۴	جمع کل	

دروس سمینار و پایان نامه

پیش‌نیاز زمان ارائه درس	ساعت	ساعت	ساعت	تعداد واحد	نام درس	کد درس
	عملی	نظری	جمع			
		۳۲	۲	۲	سمینار در مسائل دیپلماسی محیط زیست	۱۸
				۶	پایان نامه	۱۹
				۸	جمع کل	

نتیجه

نهضت حفاظت از محیط‌زیست در مسیر جهانی خود رهیافتی نوین محسوب می‌شود که نیازمند تحقق سازوکارهایی بر محوریت تعاملات بین‌المللی و صلح جهانی بوده و این مسیر همواره در جهت تحقق و ثبات حقیقی و عقلانی حق بر محیط‌زیست بوده است. جهان در حال توسعه، مخاطرات فراوانی را به بار می‌آورد و زیست کره را دستخوش نابسامانی‌ها می‌سازد. بنابراین، به نظر می‌رسد در زمان پیش‌رو بایستی بیش از این به فکر محیط‌زیست جهانی بود و این مسأله جز دیپلماسی محیط‌زیست طریق دیگری نمی‌طلبد. در این راستا دیپلماسی محیط‌زیست تأثیر کاملاً مستقیم بر توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست دارد و این تأثیر مستقیم ناشی از حضور بازیگران بین‌المللی در عرصه تصمیم‌سازی‌های بین‌المللی است. در این میان تعاملات بین‌المللی در سایه همگرایی بین‌المللی نقش موثری در این تصمیم‌سازی‌ها دارد و این مسأله نمود بارز تحقق دیپلماسی در عرصه بین‌الملل راجع به محیط‌زیست است. این روند در چارچوب دیپلماسی محیط‌زیست و جهانی شدن، دیپلماسی محیط‌زیست و آینده جهانی، دیپلماسی محیط‌زیست و حاکمیت جهانی، ثبات بخش آینده حقوق بین‌الملل محیط‌زیست می‌باشد. در این راستا هدف غائی، ارائه الگوی چارچوبی دیپلماسی محیط‌زیست در پرتو دیپلماسی پایدار، تعاملات پایدار و درنهایت نیل به سوی صلح جهانی پایدار می‌باشد. پایداری در دیپلماسی سبز همگام با تعاملات بین‌المللی در نیل به سوی صلح جهانی پایدار مقصود ماست. در این راستا آگاهی بخشی از طریق آموزش و تربیت افراد متخصص در حوزه دیپلماسی می‌تواند راهکاری موثر برای بهبود بخشیدن همکاری‌های بین‌المللی باشد. از این رو در این پژوهش علاوه بر تبیین مسأله دیپلماسی محیط‌زیست، به ارائه الگوی چارچوبی علمی - پژوهشی و دانشگاهی پرداخته شد. *

کتابنامه

منابع فارسی

حسان، منصوره. (۱۳۹۳). **نقش همگرایی بین‌المللی در حفاظت جهانی از محیط زیست**، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق محیط‌زیست، دانشکده محیط‌زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات. سازمان حفاظت محیط زیست. (۱۳۹۴). **ابلاغ سیاست‌های کلی محیط زیست**. سایت سازمان حفاظت محیط زیست. (دسترسی ۱۳۹۵/۰۷/۰۱) به نشانی:

<http://www.tehran-doe.ir/FileUpload/Editor/>

شجاع، جواد. (۱۳۹۳). **جهانی‌شدن و حقوق بین‌الملل**، در: مجموعه رویکردی چند رشته‌ای به جهانی‌شدن به کوشش محمدرضا دهشیری، انتشارات مرکز ملی جهانی‌شدن.

طیعی، سبحان. (۱۳۹۲ الف). **دیپلماسی محیط زیست، نگرش‌های موجود در مورد حفاظت از محیط‌زیست و حقوق بشر**، به نقل از وبلاگ دانشمندان حقوق ایران فردا. (دسترسی ۱۳۹۵/۰۷/۰۱) به نشانی:

<http://ehsantohid.blogfa.com>

طیعی، سبحان. (۱۳۹۲ ب). **دیپلماسی محیط زیست؛ فرایند موثر حفاظت از محیط‌زیست جهانی**، به نقل از وبلاگ دانشمندان حقوق ایران فردا. (دسترسی ۱۳۹۵/۰۷/۰۱) به نشانی:

<http://ehsantohid.blogfa.com>

طیعی، سبحان و مریم اسماعیلی فردا. (۱۳۹۴). **دیپلماسی محیط‌زیست در بستر مذاکرات و تصمیم‌سازی بین‌المللی**، انتشارات مجد. (در حال انتشار).

طیعی، سبحان. (۱۳۹۵). **دیپلماسی محیط‌زیست و تاثیر آن بر تعاملات بین‌المللی و صلح جهانی**، رساله دکتری، گروه حقوق محیط‌زیست، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران.

لری، دیوید کنت و بالا کریشنا پی سو پاتی. (۱۳۹۴). **آینده حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در عصر جهانی‌شدن**، ترجمه سبحان طیعی، صفیه طیعی، تهران: انتشارات مرکز ملی جهانی‌شدن.

ویستا نیوز. (۱۳۹۵). **جهانی شدن چیست؟**، ویستا نیوز. (دسترسی ۱۳۹۵/۰۷/۰۱) به نشانی:

<http://vista.ir/article/322878/>

یسایی، ندا. (۱۳۹۳). **جهانی شدن و محیط زیست**، در: مجموعه رویکردی چند رشته‌ای به جهانی شدن به

کوشش محمدرضا دهشیری، تهران: انتشارات مرکز ملی جهانی شدن.

منابع انگلیسی

Tayebi, S. (2016). *Environmental Diplomacy and Its Influence on International Interactions and Global Peace*. PhD dissertation, Faculty of Environment and Energy, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran.

Tayebi, s ,Moosavi.S.F, Poorhashemi.S.A.(2015). Environmental Diplomacy in the Light of International Convergence: an Effective Approach towards International Interaction and Sustainable Peace, *Kasmera Journal*, No.43 (2).

White,Rob. (2008). *Crime against Nature* ,Villan Publishing.

پژوهش‌های بین‌المللی
روابط بین‌الملل

۲۵۴

صلح و دیپلماسی
محیط‌زیست در نظام
آموزش عالی